

Kültürel hassasiyet coğrafyamız

03/10/2010

Taşrada yaşayan, ama taşranın huzurlu muhafazakârlığını paylaşmayan azınlığın, halkın kültürel değerlerine saygılı davranma zorunluluklarının sınırı nerede çizilir? Kadınların taşrada nasıl yaşadıkları sorusu neden çok sık gündeme gelmez?

[AYŞE BUĞRA](#)

22 Eylül akşamı Tophane'deki sanat galerilerine yapılan saldırı, ciddi bir tepki yarattı. Ama olayın hemen ardından "tatlıya bağlamak" lafları edilmeye başlandı. Türkiye'de, bundan da vahim olayların, tatlıya bağlansınlar diye, halı altına süpürülüp unutturulmaya çalışıldığını görmemiş değiliz. Umarım bu sefer unutulmaz, "failler bulunup cezalandırıldılar mı?" diye sormaya devam edenler olur ve "mesele çıkararak toplumsal barışımızı tehlikeye sokan münasebetsiz" muamelesi görmezler.

Kültür Bakanı, Tophane saldırısının ertesi günü yaptığı konuşmada sosyolojik analiz yapmaya girişmedi, suçtan ve cezadan bahsetti. Bu, "onlar da halkın hassasiyetlerine aykırı davranışlarla insanları provoke etmeselerdi ne yapalım" türünden beyanatların önünü kesmek açısından çok önemliydi. Buna karşılık, kasaba alışkanlıklarının kültür başkenti İstanbul'a taşınmasının kabul edilemezliğine yapılan vurgu, kasabada normal kabul edilebilecek davranışlar hakkında bazı sorular sorulmasını gerektiriyor.

Biz bir süredir kasabayı ve "İslami kalvinist" burjuvalarıyla gündeme gelen Anadolu şehirlerini huzurlu bir muhafazakârlık içinde yaşayan homojen insan topluluklarının mekanı olarak düşünme alışkanlığı edindik. Kapitalizmle güzelce bağdaşan bir Anadolu muhafazakârlığı tahayyülü içinde, muhafazakâr olmayan değerlere ve tercihlere sahip Anadolu sakinlerini unutmak kolaylaştı.

Taşrada yaşayan, ama taşranın huzurlu muhafazakârlığını paylaşmayan azınlığın, halkın kültürel değerlerine saygılı davranma zorunluluklarının sınırı nerede çizilir? Oralarda bir çağdaş sanat galerisi açmaya kalkan birinin, sergilediği eserleri seçerken nelere dikkat etmesi gerekir? Kapı önünde içki içmek bir yana, kapının önüne bir heykel koymaya kalkışmanın bedeli nedir? Kadınların erkeklerle birlikte galeriyi ziyaret etmelerinin inciteceği kültürel hassasiyetlere karşı ne ölçüde hassas olunmalı? Yoksa, taşrada yaşayan insanlar için çağdaş sanatla tanışmanın tek yolu, herkesin sanata ihtiyacı olduğu şeklinde "acayip" fikirlere sahip sivil toplum kuruluşlarının, İstanbul dışına götürdükleri sergiler ve gösteriler mi? Kamu alanında modern heykele tahammül edemeyenlerin borusunun öttüğü taşra şehirlerinde, bu sergi ve gösterilerin de, gene kültürel değerlere göndermelerle engellenmelerini bekleyebilir miyiz?

Hassas kalabalık

Ama mesele sadece sanat değil. Taşra muhafazakârlığı taşrada yaşayan herkesi kapsayan bir durum olarak kabul edildiğinde, bazı mağduriyetleri güzelce görmezden gelebiliyoruz. 12 şehirde yürütülen "Din ve Muhafazakârlık Ekseninde Ötekileştirilenler" başlıklı araştırmanın karşılaştığı tepkilerin, özellikle bu görmezden gelme rahatlığının bozulmasıyla ilgili oldukları söylenebilir. Gene de, Madımak Oteli yangınına görmüş bir ülkede, kimlik farkıyla ideolojik duruşun birlikte rencide ettiği hassas bir kalabalığın, insanın varoluşuna yönelik nasıl bir tehdit unsuru haline geldiğini anlamak çok zor olmamalı. Ama bu tür büyük felaketlerin yanı

sıra etnik azınlıkların, dinsizlerin, solcuların veya hayat tarzıyla çoğunluğa benzemeyenlerin başlarına gelen, daha az görünür gündelik saldırganlıkları düşünmekte fayda var. Memlekette ötekileştirilecek Yahudi ve Hıristiyan kalmadığı düşünülürken ortaya çıkan Zirve Kitabevi vahşetinin kurbanları, bu olaydan önce Malatya’da nelerle karşılaşmışlardı acaba? Acaba muhafazakârlığı otoriter devletçiliğe karşı güzel bir kale olarak resmeden çoğunlukçu demokratları, eşcinselliğin hastalık mı günah mı olduğuyla ilgili tartışmaların normal karşılandığı bir ülkede, kültür başkenti İstanbul dışında eşcinsel olmanın ne anlama geldiği üzerine düşünmeye zorlamak mümkün mü?

Ya kadınlar?

Ama mesele sadece azınlıklarla da ilgili değil. Kadınlar azınlık değildir ve muhafazakâr ideolojinin herhalde en önemli özelliği kadın-erkek eşitliğine duyulan inançsızlıktır. Bu inançsızlık hükümet katında açıkça dile getirilirken, bütün uluslararası istatistikler de Türkiye’de kadınların topluma katılımında çok ciddi sorunlar olduğunu gösteriyor. Ama kadınların taşra şehirlerinde nasıl yaşadıkları sorusu çok sık gündeme gelmiyor. Veya geldiğinde, kadınlarla erkeklerin zaten ayrı olan yaşam alanlarını biraz daha ayırmak üzere geliştirilen çözüm önerilerine başvuruluyor. Bir kadınla bir erkeğin parkta yanyana oturmalarından rahatsız olanlardan rahatsız olunacak yerde, kadınlara mahsus parklar ve lokaller açmak akla geliyor. “Kadın erkek aynı iş yerinde çalışmaz, kültürümüze aykırı” şeklindeki yaklaşımlarla mücadele etmek ve çalışma koşullarını kadınların ihtiyaçlarını düşünerek düzenlemek yerine, kadınları evden çıkmadan çalıştırabilmek üzere bir milyon proje üretiliyor. Bu tür çözüm önerileri, kadınlarla erkeklerin birarada yaşayamadıkları bir toplumun değerlerini veri kabul eden, olumlayan ve sabitleştiren bir nitelik kazanıyor. Bu değerlerin sabitleşmesinde rol oynayan bir unsur daha var. Muhafazakâr toplumun mağdurları da muhafazakâr değerleri içselleştirebilirler. Literatürde “uyuma yönelik beklentiler” (adaptive expectations) olarak geçen, insanın tercihlerini, istek, talep ve davranışlarını elde edebilecekleri ve edemeyecekleri şeylere göre biçimlendirme eğilimi, konformizmi besler. Konformizm rahatlatır.

Muhafazakâr değerleriyle homojen bir taşra tahayyülünün, tercih ve davranışları nasıl biçimlendireceğini ve nasıl zaman içinde kendini doğrulayan bir cendereye dönüşeceğini görmek neden bu kadar zor? 22 Eylül Tophane vakasına şahit olduktan, özellikle de polisin çaresizlikten veya başka nedenlerden kaynaklanan etkisiz performansını izledikten sonra, İstanbul’un bu cenderenin dışında kalacağı düşünülebilir mi gerçekten? Tophane olayının mutenalaşmaya tepkilerle ilgili boyutu, aynı olayların mesela Mecidiyeköy’de yaşanmayacağına garantisizliği olabilir mi? Ayrıca, mutenalaşmaya karşı direnişlerin anlaşılır sebepleri olabileceği, neden sadece rencide olmuş muhafazakâr hassasiyetler sopalı saldırıyla dile getirilince akla geliyor?

Ama belki de bütün bu sorulara cevap vermeye çalışmak yerine, bütün küçük galerilerin alışveriş merkezlerine taşınmasını öngören, kültürel hassasiyetlerimizle fevkalade uyumlu bir model oluşturabiliriz. Bu modeli başka alanlarda da uygulayabilir, muhafazakâr değerlere aykırı yaşamakta ısrar edenleri küçük bölgelerde korumaya alırız. Çağdaş sanattan tedirgin olan, solcuları hiç kabul etmeyen, kadınlarla erkeklerin birarada yaşayamadıkları, eşcinsellerin belki de sadece yaşayamadıkları bölgelerde de, herkes çoğunluğun değerleriyle uyumlu davranır. Muhafazakâr Anadolu kasabasında çağdaş sanat galerisi açmaya kalkanların, solcuların, kadın-erkek birarada parkta oturmaya teşebbüs edenlerin veya eşcinselliğini çok iyi saklamayanların başına gelenler de kimseyi ilgilendirmez. Bu modele hazır mıyız?

AYŞE BUĞRA: Prof. Dr. Boğaziçi Üni.